

Positionspapper för ett rökfritt Sverige

Regionala cancercentrum i samverkan
2022

Versionshantering

Datum	Förändring
20220428	Första utgåva

Positionspapper för ett rökfritt Sverige

Utgiven av: Regionala cancercentrum i samverkan

Innehållsförteckning

Positionspapper för ett rökfritt Sverige.....	1
Det går åt rätt håll.....	1
Det finns utmaningar kvar.....	2
Samhällsövergripande politiska insatser som Regionala cancercentrum i samverkan stödjer	3
Exponeringsförbud på försäljningsställen	3
Kontinuerlig och kraftfull ökning av tobaksskatten	3
Inkludering av andra nikotinprodukter i lagstiftning och strategier	3
Neutrala förpackningar	4
Tobaksfri skoltid	5
Regionala cancercentrum i samverkan arbetar för ett rökfritt Sverige.....	5
Referenser	7

Positionspapper för ett rökfritt Sverige

2014 publicerade Regionala cancercentrum i samverkan en handlingsplan för ett rökfritt Sverige [1]. År 2014 var även opinionssatsningen *Tobacco endgame – Rökfritt Sverige 2025* relativt nylanserad [2]. Tillsammans med Världshälsoorganisationens ramkonvention för tobaks kontroll [3] har de fungerat som en språngbräda och en inspirationskälla i det tobaksförebyggande arbetet, och samlat brett stöd.

Tobacco endgames vision, som bland annat SKR och regionerna ställt sig bakom, är att mindre än fem procent av befolkningen ska röka 2025. Nu är det inte långt kvar till 2025. Vi behöver lägga i en extra växel.

Med detta positionspapper för ett rökfritt Sverige vill Regionala cancercentrum i samverkan tydliggöra vilka samhällsövergripande politiska insatser vi önskar se för att vi ska kunna uppnå målet och för att de sex tusen personer som årligen drabbas av rönkningsrelaterad cancer [4] ska bli färre. Här beskriver vi också hur Regionala cancercentrum i samverkan arbetar med dessa frågor. Vi kommer att använda positionspapperet som ett stöd i vårt påverkansarbete och i våra samarbeten med andra aktörer.

Det går åt rätt håll

Sedan 2014, när den föregående handlingsplanen publicerades, har några förändringar skett som fört oss i rätt riktning:

- Andelen rökare i befolkningen har fortsatt att minska. Andelen dagligrökare i befolkningen är i dag sex procent [5].
- Ett antal politiska åtgärder med inverkan på tobaksbruket har införts, inte minst det utökade rökförbudet som trädde i kraft 2019. Rökförbudet omfattar bland annat idrottsplatser, uteserveringar, busshållplatser och tågperonger [6].
- I dag pratas det mer om tobakens negativa inverkan på miljö, rättvisa och hållbar utveckling [7, 8]. Minskat tobaksbruk är till exempel ett av Förenta nationernas globala mål för hållbar utveckling, som publicerades 2015 [9].
- Cancervården och hälso- och sjukvården i allmänhet har lagt mer fokus på hur vården kan ställa om till att bli mer sjukdomsförebyggande och hälsofrämjande [10], både i primär- och sekundärpreventivt syfte [11].
- Ett system för kunskapsstyrning har inrättats via SKR. Ett av programområdena i systemet är renodlat fokuserat på levnadsvanor [12].
- Implementeringen av de nationella riktlinjerna för prevention och behandling av ohälsosamma levnadsvanor fortgår [13].
- Evidensläget kring tobakens negativa effekter på cancerbehandling och utfall har också blivit tydligare [14, 15].

Det finns utmaningar kvar

En negativ utveckling är att tobaksindustrin har utvecklat en rad nya produkter för att behålla och utvidga sin kundkrets, till exempel e-cigarettor och vitt snus. Detta har skapat en svår sits för lagstiftare och andra som jobbar med tobaksfrågor eftersom det saknas evidens för de nya produkternas eventuella skadeverkningar. Det saknas också förståelse för hur konsumtionen av de olika produkterna samvarierar [16].

Preventivt arbete är centralt för att vården och samhället ska klara de utmaningar cancer och andra icke-smittsamma sjukdomar innebär. Preventivt arbete är också viktigt ur ett jämlikhetsperspektiv.

Det folkhälsopolitiska arbetet mot rökning har på många vis varit framgångsrikt. Alla grupper har dock inte gagnats likvärdigt av framgångarna. Ojämligheten mellan socioekonomiska grupper är fortsatt stor [5].

För att nå längre måste samhällsövergripande insatser, liksom de som presenteras i detta positionspapper, kompletteras med riktade insatser till de grupper där rökning fortfarande är mer vanligt, till exempel utrikesfödda [5] och personer med psykisk ohälsa [17]. Det är också centralt att barn och unga skyddas från tobak, då en stor majoritet av tobaksdebuterna sker i tonåren [18]. Flera av insatserna som beskrivs i detta positionspapper stödjer barns och ungas rätt till ett tobaksfritt liv.

Samhällsövergripande politiska insatser som Regionala cancercentrum i samverkan stödjer

Exponeringsförbud på försäljningsställen

RCC:s ståndpunkt

Sverige bör införa exponeringsförbud på försäljningsställen, i enlighet med Världshälsoorganisationens rekommendation.

Exponeringsförbud på försäljningsställen innebär att tobaksprodukter säljs till de som efterfrågar dem men att tobaksprodukterna förvaras utom synhåll för kunderna. Ingen övrig reklam i form av dekaler, affischer eller liknande tillåts. Exponeringsförbud har införts av ett flertal länder, bland annat Norge, Finland och Irland [19]. Det har visat sig vara effektivt för att minska impulsinköp och att få folk att inte börja röka. Det utgör även ett stöd till rökare som vill sluta. Det bidrar till att avnormalisera rökning i samhället generellt och är en rekommenderad metod i enlighet med Världshälsoorganisationens ramkonvention för tobakskontroll [20].

Kontinuerlig och kraftfull ökning av tobaksskatten

RCC:s ståndpunkt

Sverige bör ha en långsiktig och ambitiös plan för regelbunden höjning av tobaksskatten.

Prisökningar är en av de mest produktiva och kostnadseffektiva metoderna för att minska efterfrågan på tobak [3]. Prisökningar har visat sig leda till att rökare ofta drar ner på antalet cigaretter per dag eller slutar röka. Unga är mindre benägna att börja röka om priserna är höga. I regeringens budgetproposition för 2021 aviserades en höjning av skatten på tobak (och alkohol) från 2023. Detta blir den första höjningen sedan 2015, vilket är en uppseendeväckande lång tid. Skatten utgör en mindre och mindre andel av priset på tobak, trots att tobakspriserna sedan 2011 höjs automatiskt årligen för att de ska följa den allmänna prisutvecklingen [21].

Inkludering av andra nikotinprodukter i lagstiftning och strategier

RCC:s ståndpunkt

Fler typer av tobaks- och nikotinprodukter bör omfattas av lagar, regler och strategier som idag enbart omfattar traditionella tobaksprodukter.

De senaste åren har tobaksindustrin lanserat en rad nya produkter, vilkas skadeverkningar ofta är okända eller otillräckligt undersökta. Bland de nyare tobaksprodukterna finns till exempel så kallade heat not burn-cigarettor och vitt snus [22]. De nya produkterna undgår i flera fall traditionell tobakslagstiftning och marknadsförs till exempel kraftfullt mot unga på sociala medier [18].

Regeringen har under första kvartalet 2022 lagt fram ett förslag om skärpta regler för tobaksfria nikotinprodukter och e-vätskor, med motivationen att stärka skyddet av barn och unga [23]. Förslaget är ett steg i rätt riktning. Beslutsfattare och politiker måste framgent vara öppna och lyhörda för att justera lagar, regler och strategier till det nya utbudet av nikotinprodukter.

Subventionering av nikotinläkemedel

RCC:s ståndpunkt

Subventioner av nikotinläkemedel bör införas.

Världshälsoorganisationens ramkonvention för tobakskontroll konstaterar i artikel 14:2d att tobaksberoende personer behöver få tillgång till behandling av sitt beroende till en överkomlig kostnad, inbegripet läkemedel [3].

Vuxna och vuxna med särskild risk som röker bör erbjudas rådgivande eller kvalificerat rådgivande samtal med tillägg av nikotinläkemedel, enligt Socialstyrelsens riktlinjer för behandling och prevention av ohälsosamma levnadsvanor [13]. Med särskild risk avses till exempel social sårbarhet eller underliggande allvarlig sjukdom, till exempel cancer.

Vuxna som röker och som ska genomgå en operation bör också erbjudas kvalificerat rådgivande samtal med erbjudande om nikotinläkemedel. Enligt Socialstyrelsen gör dessa samtal tillsammans med nikotinläkemedel att 7,1 procentenheter fler slutar röka, jämfört med samtal utan läkemedelsbehandling [13]. I dag omfattas inte nikotinläkemedel av högkostnadsskyddet.

Neutrala förpackningar

RCC:s ståndpunkt

Neutrala förpackningar för tobaksprodukter för införas i Sverige, i enlighet med Världshälsoorganisationens rekommendation.

Formgivning av förpackningar är en viktig del i marknadsföringen av tobaksprodukter och en av de få återstående reklamkanalerna som tobaksbolagen har. Neutrala tobaksförpackningar innebär att cigaretter säljs i standardiserade, oattraktiva förpackningar och att tobaksbolagen inte tillåts tillföra någon egen prägel. Skillnaden mellan märken syns endast genom att märkets namn står textat i en standardfont [24].

Det finns många syften med neutrala förpackningar: att minska produkternas attraktionskraft, eliminera förpackningen som en reklamyta, öka synligheten och effektiviteten av hälsovarningar och minska möjligheterna att genom förpackningens utformning antyda att vissa tobaksprodukter är mindre skadliga [16]. Neutrala förpackningar har införts i ett flertal länder, bland annat Norge och Australien. Studier tyder på att det uppnår den önskade effekten, nämligen att minska konsumtionen [25,26].

Världshälsoorganisationen rekommenderar neutrala förpackningar som en del i ett mer omfattande tobakskontrollarbete [16].

Tobaksfri skoltid

RCC:s ståndpunkt

Lagen om tobak och liknande produkter (SFS 2018:2088) bör omfatta tobaksfri skoltid.

Nio av tio tobaksdebuter sker under tonåren, ofta under starkt inflytande av vänner [18]. Att skydda tonåringar från exponering för tobak är viktigt både ur ett barnrättsperspektiv och för att det är ett effektivt sätt att minska andelen rökare i befolkningen på sikt. Genom svensk tobakslagstiftning [27] har det rått rökförbud på skolgårdar i Sverige sedan 1994.

I praktiken visar dock undersökningar att rökning och annat tobaksbruk förekommer i mycket stor utsträckning på skolor. Många skolor brottas också med att dra gränsen för vad ”skolgården” är och att begränsningen enbart gäller vissa typer av produkter. Det har därför föreslagits att lagen ska uppgraderas så att den omfattar samtliga hälsoskadliga och beroendeframkallande tobaksprodukter och så att den inte bara omfattar skolgårdar, utan i stället skoltiden. Förslaget verkar ha stort stöd även bland unga, eftersom det skulle minska pressen att använda tobak [18]. Flera kommuner och skolor arbetar i dag enligt en metod för tobaksfri skoltid som är utarbetad av bland annat A Non Smoking Generation i samarbete med Folkhälsomyndigheten [28]. Men det är alltså i dagsläget ett fritt val och inte en regel.

Regionala cancercentrum i samverkan arbetar för ett rökfritt Sverige

Regionala cancercentrum i samverkan publicerade 2020 en cancerpreventionsplan för 2020–2022 [29]. Där framgår vilka insatser och aktiviteter organisationen ämnade ägna sig åt för att uppnå målen i bland annat de årliga överenskommelserna mellan regeringen och SKR samt Vägen framåt [11], som är vårt eget inriktningsdokument. Regionala cancercentrum i samverkan gör insatser i tobaksfrågan som är både primär- och sekundärpreventiva och har både regional och nationell ansats. Arbetet med prevention tar avstamp i den europeiska kodexen mot cancer [30].

Skrivningar i cancerpreventionsplanen och Vägen Framåt som har bäring på tobaksfrågan:

RCC ska stödja och medverka i insatser som bidrar till att andelen personer som röker minskar i befolkningen.

RCC ska stödja och medverka i insatser som bidrar till att andelen personer som exponeras för passiv rökning minskar i befolkningen.

RCC ska stödja och medverka i insatser som bidrar till att öka kunskapen i befolkningen om negativa effekter på hälsan vid exponering för passiv rökning.

RCC ska medverka till att driva utveckling och implementering av metoder för tobaksfri cancerbehandling.

RCC ska stödja och medverka i insatser som bidrar till att andelen personer som tillfrågas om sina rökvanor (tobaksvanor) i samband med vid besök inom hälso- och sjukvården ökar.

RCC ska stödja och medverka i insatser som bidrar till att personer som röker erbjuds råd och stöd för att sluta röka.

Hälsofrämjande insatser ska följas upp på ett strukturerat sätt.

Referenser

1. Regionala cancercentrum i samverkan. RCC:s handlingsplan för ett rökfritt Sverige Stockholm 2014. Available from: https://cancercentrum.se/globalassets/vara-uppdrag/prevention-tidig-upptackt/prevention/rcc_handlingsplan_tobak2_10sep14.pdf.
2. Tobaksfakta. Tobacco Endgame: Rökfritt Sverige 2025 Stockholm; ; 2021. Available from: <https://tobaksfakta.se/kategori/tobaksfritt-sverige/tobaccoendgame/>.
3. WHO Framework Convention on Tobacco Control. WHO framework convention on tobacco control Geneva, Switzerland: World Health Organization; 2003. Available from: <http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/42811/9241591013.pdf;jsessionid=15F6C5284E1B69C25A06ED96A79C41DB?sequence=1>.
4. Fridhammar A, Hofmarcher T, Persson S. Cancer i Sverige – Hur mycket beror på påverkbara riskfaktorer? Lund: Institutet för Hälso- och sjukvårdsekonomi (IHE); 2020. Available from: <https://ihe.se/publicering/cancer-och-paverkbara-riskfaktorer/>.
5. Folkhälsomyndigheten. Folkhälsans utveckling: årsrapport 2021 Stockholm: Folkhälsomyndigheten 2021. Available from: <https://www.folkhalsomyndigheten.se/publicerat-material/publikationsarkiv/f/folkhalsans-utveckling--arsrapport-2021/>.
6. Folkhälsomyndigheten. Nya regler om rökfria utomhusmiljöer från och med den 1 juli 2019 Solna2019. Available from: <https://www.folkhalsomyndigheten.se/contentassets/dea6d93986f04e128896d2c47c9981dc/nya-regler-rokfria-utomhusmiljoer-1-juli-2019-19049.pdf>.
7. Malmberg N. Tobaksindustrins miljöpåverkan - en genomgång av forskningsläget 2018 Stockholm: VISIR; 2019. Available from: <http://www.visominteroker.se/wp-content/uploads/Rapport-Tobaksindustrins-milj%C3%B6p%C3%A5verkan-en-genomg%C3%A5ng-av-forskningsl%C3%A4get-2018.pdf>.
8. Ramos AK. Child Labor in Global Tobacco Production: A Human Rights Approach to an Enduring Dilemma. Health and human rights. 2018;20(2):235-48.
9. United Nations. Sustainable development goals- Goal 3: Ensure healthy lives and promote well-being for all ages 2021. Available from: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/health/>.
10. Statens Offentliga Utredningar. God och nära vård - Ett reformarbete för ett hållbart hälso- och sjukvårdssystem Stockholm2020 [SOU 2020:19]. Available from: https://www.regeringen.se/495be8/contentassets/320f37078d854712ab89e8185466817b/god-och-nara-var-d-en-reform-for-ett-hallbart-halso--och-sjukvardssystem-sou_2020_19_webb.pdf.
11. Regionala cancercentrum i samverkan. Vägen framåt- RCC:S gemensamma inriktning för svensk cancervård år 2020-2022 Stockholm2020. Available from: <https://cancercentrum.se/globalassets/om-rcc/samverkan/vagen-framat-rcc-inriktning-svensk-cancervard-2020-2022.pdf>.
12. Sveriges Kommuner och Regioner. Nationellt programområde levnadsvanor Stockholm: Sveriges Kommuner och Regioner; 2021. Available from: <https://kunskapsstyrningvard.se/kunskapsstyrningvard/programomradenochsamverkans-grupper/nationellaprogramomraden/npolevnadsvanor.56440.html>.

13. Socialstyrelsen. Nationella riktlinjer för behandling och prevention av ohälsosamma levnadsvanor Stockholm2018. Available from: <https://roi.socialstyrelsen.se/riktlinjer/nationella-riktlinjer-for-prevention-och-behandling-vid-ohalsosamma-levnadsvanor/5>.
14. Togawa K, Bhatti L, Tursan d'Espaignet E, Leon Roux M, Ullrich A, Ilbawi A, et al. WHO tobacco knowledge summaries: tobacco and cancer treatment outcomes Geneva: World Health Organization; 2018. Available from: <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/273077/WHO-NMH-PND-TKS-18.1-eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
15. Bergman M, Fountoukidis G, Smith D, Valachis A. Tobaksrökning och cancerbehandling - En systematisk litteraturöversikt och metaanalys med fokus på effekter på behandling och toxicitet. Uppsala: Regionalt cancercentrum Mellansverige. Available from: https://cancercentrum.se/globalassets/vara-uppdrag/rehabilitering-palliativ-var/cancerrehabilitering/tobaksrokning-och-cancerbehandling_rapport_rcc-mellansverige.pdf
16. World Health Organization. WHO report on the global tobacco epidemic, 2021- Addressing new and emerging products Geneva2021. Available from: <https://www.who.int/publications/i/item/9789240032095>.
17. Prochaska JJ, Das S, Young-Wolff KC. Smoking, Mental Illness, and Public Health. Annual review of public health. 2017;38:165-85.
18. A Non Smoking Generation. Unga behöver en tobaksfri skoltid- Rapport om ungas attityder till tobak Stockholm2021. Available from: <https://via.tt.se/pressmeddelande/unga-behoover-och-vill-ha-en-tobaksfri-skoltid?publisherId=337393&releaseId=3308102>.
19. WHO Framework Convention on Tobacco Control. Best practices on implementation of the tobacco advertising and display ban at point of sale (Article 13 of the WHO FCTC) - A four-country study: Ireland, Norway, Finland and the United Kingdom Geneva: World Health Organization; 2014. Available from: https://www.who.int/fctc/publications/best_practices_art13_whofctc.pdf.
20. World Health Organization. Evidence brief - Tobacco point-of-sale display bans Geneva2017. Available from: https://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0005/339233/who-evidence-brief-pos-ban-eng.pdf.
21. Tobaksfakta. Myterna och fakta om tobaksskatter Stockholm2016. Available from: <https://tobaksfakta.se/wp-content/uploads/2019/01/Om-tobaksskatterjanuari.pdf>.
22. Tobaksfakta. Om nya produkter med tobak och nikotin Stockholm: Tobaksfakta; 2019. Available from: https://tobaksfakta.se/wp-content/uploads/2019/11/Kortf_Nya-produkt-tobak-o-nikotin_2019_HEMSIDA.pdf.
23. Socialdepartementet. Lagrådsremiss: Hårdare regler för nya nikotinprodukter. 2022. Available from: <https://www.regeringen.se/492a5b/contentassets/a0a71b26f86c4813930c04c3893f1a2a/hardare-regler-for-nya-nikotinprodukter.pdf>
24. Tobacco tactics. Plain packaging Bath, England: University of Bath; 2021. Available from: <https://tobaccotactics.org/wiki/plain-packaging/>.
25. World Health Organization. Plain packaging of tobacco products: Measures to decrease smoking initiation and increase cessation. Geneva2014. Available from: https://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0011/268796/Plain-packaging-of-tobacco-products,-Evidence-Brief-Eng.pdf.

26. Chipty T. The impact of the Tobacco Plain Packaging Measure on Smoking Prevalence in Australia. : Department of Health, Australian Government; 2016. Available from: <https://www.health.gov.au/sites/default/files/study-of-the-impact-of-the-tobacco-plain-packaging-measure-on-smoking-prevalence-in-australia.pdf>.
27. Socialdepartementet. Lag om tobak och liknande produkter Stockholm: Regeringskansliet; 2018 [cited 2018:2088]. Available from: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-20182088-om-tobak-och-liknande-produkter_sfs-2018-2088.
28. Odén N. Slutrapport- Utbildning och handledningsstöd för en tobaksfri skoltid. Förberedande år 2018 Stockholm: A Non Smoking Generation; 2018. Available from: https://www.folkhalsomyndigheten.se/globalassets/om-myndigheten/statsbidrag/2017/slutrapport-beviljade/tobaksfri-skoltid_slutrapport.pdf.
29. Regionala cancercentrum i samverkan. Nationell cancerpreventionsplan 2020-2022 Stockholm2020. Available from: https://cancercentrum.se/contentassets/18bd561224d84e5baa3f4f88500654aa/nationell-cancerpreventionsplan-2020-2022_final.pdf.
30. International Agency for Research on Cancer. Europeiska kodexen mot cancer – 12 sätt att minska risken att drabbas av cancer Lyon, France2021. Available from: <https://cancer-code-europe.iarc.fr/index.php/sv/>.